Zeilnomaden met een missie

EEN REIS LANGS DUURZAME OPLOSSINGEN

Smeltende gletsjers, plasticvervuiling en ontbossing: ook dat kom je op wereldreis tegen. Toen Floris van Hees en Ivar Smits met *Lucipara 2* uit Nederland vertrokken, wilden ze hun ogen hier niet voor sluiten. Ze gingen op zoek naar pioniers die het tij proberen te keren. Vanuit Nieuw-Zeeland blikken ze terug op enkele van de meest veelbelovende oplossingen.

Tekst en foto's FLORIS VAN HEES EN IVAR SMITS

SY EASTERN STREAM

Opkruisen in Chileens Patagonië.

"Windkracht 4 uit zuidwest, perfect zeilweer," roept Ivar nog voor het ontbijt als hij het weerbericht checkt. Het is juli 2016. Onze zeilreis is pas een paar weken eerder begonnen en we hoppen in Denemarken van eiland naar eiland. Elke dag maken we gretig gebruik van de schone (en gratis) energie die ons rond de wereld moet brengen: de wind. Hier op de Oostzee hoeven we ons daar weinig zorgen over te maken. Het waait er vaak, maar zelden te hard. Zo kunnen we makkelijk wennen aan ons nieuwe bestaan als zeilnomaden.

Wij zijn niet de enigen die gebruikmaken van de wind, weten we inmiddels. De afgelopen zes jaar reisden we als *Sailors for Sustainability* door 25 landen in Europa, Zuid-Amerika en de Stille Oceaan. Overal ter wereld kwamen we voorbeelden tegen van natuurschade, vervuiling en extreme sociale ongelijkheid. Maar ook van pioniers die proberen het tij te keren en natuurlijke hulpbronnen aanwenden om verdere vervuiling te voorkomen.

Een van de eerste schoolvoorbeelden komen we tegen als we afmeren in de gezellige haven van het Deense eiland Samsø. De eilandbewoners investeerden hier samen in windturbines en besloten in goed overleg waar die zouden komen te staan. Ze vonden een plek waar de horizonvervuiling meevalt en er toch goede energieopbrengsten zijn. De financiële winst van de windturbines komt direct ten goede aan de gemeenschap. Sindsdien wekt het eiland ruim 100 procent van het elektriciteitsverbruik hernieuwbaar op. De eilanders zijn trots op hun model, dat een voorbeeld voor de wereld is.

Een bergmeer als batterij

In de buurt van de Canarische Eilanden verandert onze wind- en dus zeilbeleving: we maken kennis met de passaatwind. "Wat is dit heerlijk zeilen," jubelt Ivar. De wind blaast constant en vrij stevig, ideaal om onze zware dame lekker op gang te houden. De richting blijft ook stabiel, dus als de zeilen staan en windvaan Herbie eenmaal is ingesteld, kunnen we dagenlang onder hetzelfde tuig varen. Met de wind in de rug arriveren we bij El Hierro, het jongste en zuidelijkste eiland van de Canarische Eilanden.

Slim windenergie opslaan in een bergmeer op El Hierro.

Check hier de volledige route van Floris en Ivar.

Hier ontstond op initiatief van de bewoners en de lokale overheid een unieke combinatie van energieopwekking en -opslag. Energie uit windturbines vervangt grotendeels die uit de vervuilende, op olie gestookte energiecentrale. Dankzij de passaatwind is er zelfs regelmatig een overschot aan energie, dat wordt gebruikt om water naar een bergmeer te pompen. Als de vraag naar elektriciteit hoger is dan de windturbines kunnen leveren, vloeit water uit het meer via een turbine. De waterkrachtcentrale levert dan elektriciteit op.
Deze ingenieuze combinatie levert de eilandbewoners niet alleen een forse CO_2-reductie op, maar bespaart hun ook geld; ze hoeven immers minder diesel in te kopen. Wij denken dat het geen toeval is dat we veel voorbeelden op eilanden aantroffen. Vanwege hun isolement zijn de – vaak hechte – gemeenschappen meer op zichzelf aangewezen.

Windstiltes of heftige buien

Tijdens onze Atlantische oversteek ervaren we opnieuw hoe sterk we van de wind afhankelijk zijn. We hopen de passaatwinden te kunnen gebruiken. Tegen de tijd dat we de Kaapverdische eilanden verlaten, hebben we al enige ervaring met langere tochten opgedaan. Toch laat het ons niet koud, misschien omdat we weten dat er onderweg geen schuilplekken zijn. Ook het ongewisse van de *doldrums* maakt deze etappe vanaf het begin spannend. Krijgen we windstiltes of juist heftige buien?
We hebben geluk. De noordoostelijke passaatwind wordt gaandeweg lichter, maar de daaropvolgende windstiltes duren gelukkig niet lang. Een *tropical wave* helpt ons zeilend de beruchte doldrums door te komen, al is het aanpoten omdat de richting steeds verandert. Niet lang nadat we de zuidoostelijke passaatwind oppikken, overheerst een andere indruk: de weelde van de natuur.

De Braziliaanse eilandengroep Fernando de Noronha is paradijselijk. Alle tinten groen zien we op land, terwijl het in zee wemelt van de dolfijnen, schildpadden en vissen.

Gezonde watercyclus

Helaas geldt dat niet voor heel Brazilië. We schrikken van de enorme tegenstellingen tussen arm en rijk, en de grote schaal van ontbossing. Maar liefst 90 procent van het Atlantische regenwoud, het achterland van de kust waar wij langs zeilen, is verdwenen: veelal gekapt om ruimte te maken voor landbouw. Toch krijgen we hoop van lokale initiatieven die het tij proberen te keren. In Bahia bezoeken we bijvoorbeeld een voormalig kaalgekapt, uitgeput stuk land dat nu op een jungle lijkt. Voedselbospionier Ernst Götsch plantte er duizenden inheemse bomen. Het bracht insecten, vogels en de regen terug – bomen en planten zijn immers onmisbaar voor een gezonde watercyclus.

Het Braziliaanse voedselbos van Ernst Götsch is bijzonder productief.

Götsch construeerde een gelaagd voedselbos: hoge mahoniebomen, daaronder fruit- en cacaobomen, en daar weer onder groente. In plaats van kunstmest en landbouwgif te gebruiken werkt hij samen met de natuur.
De bomen, struiken en bodem nemen veel koolstof op. Om de voedingskringloop te sluiten snoeit Götsch de bomen zo vaak mogelijk. Zo groeien razendsnel weer nieuwe takken, terwijl de oude uitstekende voeding voor de bodem zijn. Hij behaalt in zijn voedselbos zelfs meer oogst per vierkante meter dan de industriële monocultuur.

Rechten voor de natuur

Uitgeput land was ook de basis voor een ander Braziliaans succesverhaal. We bezoeken families die een coöperatie vormden om zo een onvruchtbaar stuk land van een grootgrondbezitter te kopen. Ze maakten het land weer vruchtbaar door slim samen te werken met de natuur: uit een naastgelegen bos halen ze takken en bladeren voor natuurlijke mest voor de koffieplanten. Ook telen ze bananen, papaja en andere voedselgewassen, voor eigen gebruik en om de biodiversiteit te verhogen. Ze besparen geld door geen dure kunstmest en landbouwgiffen te kopen. Bovendien zijn ze voor hun inkomen en eigen voedselvoorziening niet volledig afhankelijk van de koffieoogst en marktprijs. Al zijn dit kleinschalige initiatieven, ze laten zien dat het heel goed mogelijk is om voedsel te kweken in samenwerking met de natuur. De grote uitdaging is om dit snel op te schalen. Daar is ook ander overheidsbeleid voor nodig. Grootschalige ontbossing zou bijvoorbeeld strafbaar kunnen worden gesteld door ecocidewetgeving in te voeren, zo bepleitte *earth lawyer* Polly Higgins, die we in Engeland ontmoetten. Een soortgelijk gedachtegoed zien we ook bij de Maori in Nieuw-Zeeland. Die hebben bedongen dat een bos, een rivier en een berg rechtspersoonlijkheid kregen. Het is een erkenning van hun wereldbeeld dat wij mensen *kaitiaki* (beschermers) zijn van het land en er goed voor moeten zorgen. Die eeuwenoude, maar tegenwoordig revolutionaire gedachte kan, als voldoende mensen haar omarmen, weleens onze redding betekenen.

Duurzaam bouwen

Hoe zuidelijker we in Brazilië komen, hoe kouder het wordt op zee. De wind wordt grilliger en in het water zien we de eerste pinguïns, een teken dat we in aanraking komen met zeestromingen uit Antarctica. Op weg naar Uruguay moeten de zeilpakken weer aan, terwijl het aan land zomers warm is.

▼ In volle vaart zeilen we langs de Braziliaanse kust.

▼▼ Dankzij de Maori in Nieuw-Zeeland heeft de Whanganui-rivier rechten gekregen.

►▲ Een *Earthship*-gebouw werkt zelfs in het gure klimaat van Ushuaia.
►▼ Het is pittig zeilen in koud, nat en winderig Patagonië, maar de natuur is er overweldigend.

Met opstapper Lars bedwingen we vervolgens het meest uitdagende vaargebied van onze reis: de Argentijnse kust tot aan het zuidpuntje van Zuid-Amerika. Er zijn nauwelijks schuilplaatsen onderweg, terwijl zware depressies het zeilen plotseling tot een overlevingsstrijd kunnen maken. Een extra paar handen en ogen zijn daarom, naast de gezelligheid, zeer welkom. We timen de etappes zorgvuldig, maar krijgen toch flinke wind over ons heen. De boot en crew kunnen het hebben, zo ervaren we gelukkig.
Als we Stateneiland aandoen, wordt de stemming aan boord euforisch. Dit bergachtige, door stormen geteisterde eiland moet er nog net zo ongerept en groen uitzien als toen onze voorvaderen het eeuwen geleden ontdekten. Helaas blijkt Ushuaia, dat we via het Beaglekanaal bereiken, niet de pittoreske pionierskolonie aan het einde van de wereld te zijn. Het staat vol met krakkemikkige huizen die fossiel verwarmd worden. Vrijwel al het afval wordt op een vuilnisbelt gestort. Gelukkig kan het ook anders.
We krijgen een rondleiding in een karakteristiek *Earthship*. Dit huis is van allerhande hernieuwbare, lokale en gerecycleerde materialen gemaakt, zoals hout, oude autobanden, flessen en blik. Het dak vangt regenwater op en alle elektriciteit wordt hernieuwbaar opgewekt. In de binnentuin groeien groentes en planten met hulp van gebruikt water uit de keuken. Als duurzaam bouwen zelfs in het gure klimaat aan dit einde van de wereld mogelijk is, dan kan het toch overal?

We kunnen tot vlak bij de Pio XI-gletsjer zeilen.

SY EASTERN STREAM

Geschokt zien we dat de smeltende Pio XI-gletsjer de zee niet meer bereikt.

Gedreven door schoonheid

Na het afscheid van Lars zijn we vier maanden alleen in de wildernis van Chileens Patagonië. Het zeilen is pittig. Ondanks de lange dagen en korte nachten van het zomerseizoen komt de temperatuur niet boven de 10 graden. Droge dagen zijn zeldzaam. Eindeloos kruisen we tegen de heersende winden op. De hoge bergketen van de Andes werkt als een gigantische vangarm die veel depressies vanuit de zuidelijke oceaan onze kant op dirigeert. Vastgesjord aan lange lijnen liggen we soms dagenlang in kleine baaien te wachten tot we verder kunnen zeilen. Tot onze grote vreugde zien we veel vogels, walvissen, otters, dolfijnen en zeehonden. Hier in het uiterste zuiden wordt de natuur goed beschermd en dat werpt zijn vruchten af. De schoonheid van het gebied is overweldigend en dit motiveert ons om moeite te blijven doen voor betere natuurbescherming.
Helaas komen we in dit gebied ook de meest zichtbare gevolgen van klimaatontwrichting tegen. Terwijl onze pilot waarschuwt voor ijsschotsen in het fjord van de Pio XI-gletsjer, zien wij nog geen ijsklontje drijven. We zeilen vlak langs de gigantische muur van ijs, laten het anker zakken en gaan op onderzoek uit. De gletsjer blijkt de zee niet meer te bereiken, een modderstrand van honderden meters breed resteert. Daar banen smeltwaterrivieren zich een weg doorheen. Dit smeltwater draagt direct bij aan de zeespiegelstijging, die ook Nederland bedreigt.
We wisten wel dat vrijwel alle gletsjers wereldwijd ijsmassa verliezen, maar om zelf ooggetuige te zijn van de schaalgrootte ervan maakt ons sprakeloos. Hier in deze woeste wildernis voelen we de verantwoordelijkheid die op de schouders van onze generatie rust. Wij behoren tot de laatste generatie die kan voorkomen dat de klimaatcrisis volledig uit de hand loopt.

Duurzaamheid van binnenuit

Om het welzijn van toekomstige generaties op onze mooie aarde veilig te stellen lijkt een andere manier van denken onontkoombaar. We vinden opnieuw een mooi voorbeeld op een eiland als het ruige Patagonië verruilen voor het rustige, warme weer van de Stille Oceaan. De voortgang is soms traag, maar door de milde omstandigheden kunnen we drie weken bij Paaseiland blijven liggen, ondanks dat daar geen beschutte ankerbaaien zijn.
We zijn op het meest afgelegen bewoonde eiland ter wereld, maar het wemelt van de toeristen. De toeristenstroom wordt mogelijk gemaakt door fossiele brandstoffen en door voedsel dat in grote hoeveelheden van buitenaf aangevoerd wordt. Er arriveren drie forse vliegtuigen en een cruiseschip per dag.
De toeristenindustrie heeft de sterke banden van de lokale bevolking met hun cultuur gelukkig niet uitgevaagd. Zo symboliseren de *moai*, de iconische stenen beelden, de *mana*, de energie en waarden van voorouders. De huidige generatie eilanders wordt hierdoor geïnspireerd en zet zich in voor duurzaamheid. We ontmoeten verschillende initiatiefnemers die stranden schoonmaken, kinderen traditionele waarden en tuinieren bijbrengen, fietsprogramma's organiseren en actievoeren om een zeereservaat te creëren. "*Barco grande, problema grande.*

JAMES GROMIE

▲ In Gambier ankeren we in een ansichtkaart.
▶ Een zelfvoorzienend en eenvoudig leven op Gambier.

▼ Veel gezond koraal en kleurrijke vissen bij Gambier.
▼▶ De stenen beelden inspireren Paaseilanders tot duurzaam gedrag.

Barco chico, problema chico." Grote boot, groot probleem. Kleine boot, klein probleem, zo vat een van hen de voordelen van het streven naar eenvoud treffend samen. De voorbeelden tonen aan dat duurzame gedragsverandering vanzelfsprekend wordt als mensen gedreven worden door een innerlijke overtuiging. Duurzaamheid van binnenuit dus.

Minimalisme en zelfvoorzienendheid

Tijdens de volgende etappe zeilen we bijna 1500 mijl westwaarts over de Stille Oceaan. De passaatwinden zijn wederom redelijk betrouwbaar, ook al krijgen we regelmatig een forse tropische bui met stortregens en windvlagen over ons heen. Eenmaal aangekomen in Frans-Polynesië wanen we ons in het paradijs op aarde. De inwoners van de Gambier-eilanden zijn vriendelijk, het water azuurblauw, het koraal prachtig en de stranden wit. Maar deze ankerplaats uit een ansichtkaart heeft ook een keerzijde: aan de oceaankant is het een vuilnisbelt. Teenslippers, kratten, touw, jerrycans, zelfs een toiletbril zijn er aangespoeld. Met medezeilers maken we in drie dagen het eiland plasticvrij. Maar voorkomen is natuurlijk beter dan genezen.
We ontmoeten een familie die zo zelfvoorzienend mogelijk leeft. Hervé, Valerie en hun zoons staan bekend om hun ongeëvenaarde Polynesische gastvrijheid en oergezellige zondagse barbecues voor zeilers. Ze kweken en vangen hun eigen eten, genereren met zonnepanelen hun eigen energie en vangen regenwater op. Toegegeven, ze wonen op een droomeiland met een aangenaam klimaat, maar elementen hiervan kan iedereen ook thuis toepassen. Toen de pandemie uitbrak en de aanvoer van buitenaf tot stilstand dreigde te komen, hadden zij in elk geval geen slapeloze nachten. Maar niet alleen in tijden van crisis bewijzen minimalisme en zelfvoorzienendheid hun waarde. Simpel leven met minder spullen scheelt grondstoffen, energie en vervuiling. En geld!

Koraaltuinieren

De pandemie, die overal tot gesloten grenzen leidt, geeft ons tijd om veel eilanden in Frans-Polynesië te ontdekken. Overal zien we hoe belangrijk koraalriffen zijn voor de biodiversiteit, de gezondheid van de oceanen, de kustbescherming en de voedselvoorziening van lokale bewoners. Op de drukkere eilanden schrikken we van de slechte staat van sommige riffen. We zien er veel dood koraal, overgroeid met waterplanten. Daarom zijn jonge eilanders op Mo'orea met de *Coral Gardeners* gestart. Zij herstellen slechte riffen door stukjes gezond koraal in onderwatertuinen te kweken en vervolgens te transplanteren. Uiteraard is het van groot belang dat de opwarming en verzuring van het zeewater als gevolg van de klimaatcrisis wordt gestopt, anders dreigen veel koraalriffen alsnog te verdwijnen.

Alle hens aan dek

In de zes jaar die we onderweg zijn geweest, hebben we helaas veel natuurschade, vervuiling en extreme sociale ongelijkheid gezien. Maar tegelijkertijd is er nog veel ongerepte natuur over, en zijn ondernemende mensen druk bezig ecosystemen te herstellen en sociale ongelijkheid aan te pakken. Deze pioniers laten zien welke praktijken werken en bewijzen dat mensen hun gedrag kunnen veranderen. Dankzij hen heeft onze reis ons hoopvol gestemd over de toekomst, ook al zijn we pas halverwege. "Al die positieve voorbeelden zijn net stukjes van een grote, complexe legpuzzel," vindt Floris. "Naarmate we er meer verzamelen, zien we de contouren van een ecologisch houdbare en sociaal rechtvaardige samenleving steeds beter. Die voorbeelden zijn samen een soort kompas dat ons gedrag richting kan geven."
Er valt nog genoeg te ontdekken; de puzzel is nog lang niet gelegd. In weinig tijd moet nog veel gebeuren: het is echt alle hens aan dek! Natuurlijk is ook systeemverandering nodig, maar die kan niet op gang komen zonder de steun van grote groepen mensen. Daarom is het zo belangrijk dat zoveel mogelijk mensen hun duurzame steentje bijdragen. Is bij jou het roer al om?

OVER SAILORS FOR SUSTAINABILITY

Floris van Hees (44) en Ivar Smits (48) vertrokken in 2016 uit Amsterdam voor een wereldreis op zoek naar duurzame oplossingen. Door blogs en vlogs met succesverhalen over ecologische en sociale verandering te maken proberen ze wereldwijd mensen te inspireren en de transitie naar een duurzame samenleving te versnellen. Maandelijks schrijven Floris en Ivar een blog op Zeilen.nl. Je kunt hun avonturen ook volgen via YouTube, Facebook, Instagram en LinkedIn. Hun stichting kun je actief steunen, bijvoorbeeld door *patron* te worden. Je krijgt dan op Patreon.com de nieuwe video's twee weken exclusief te zien. Alle verhalen, video's en manieren om de zeilers te steunen zijn te vinden op de website van Floris en Ivar: Sailorsforsustainability.nl

Koraaltuinieren in Mo'orea.